

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นเรื่องที่ได้รับการยอมรับและให้ความสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข การศึกษาเป็นเทคนิคหรือเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมเจตคติและวัฒนธรรมในสังคมทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และสังคมโลก อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และค่านิยมตลอดจน วัฒนธรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทุกอย่างด้านการศึกษา ได้ถูกดำเนินการโดยสถาบันและองค์กรต่างๆ ด้วยแนวทางและยุทธวิธีที่แตกต่างกันหรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า บรรดากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในองค์กรและช่วยให้การดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมเกิดจากการบริหารการศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมชั้นพื้นฐานและชั้นกลาง เช่นเดียวกับการศึกษาของทางราชอาณาจักรในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา เป็นการเรียนพระธรรมวินัยที่นักปราชญ์ได้แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยแล้ว โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอกมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั่วไปสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานในการนำไปสู่สมาธิปฏิบัติ ตลอดจนสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป คือมุ่งเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพและเพียงพอกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะแต่เดิมพระสงฆ์ไทยนิยมศึกษาพระธรรมวินัยเป็นภาษาบาลี ด้วยเหตุนี้จำนวนผู้รู้พระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงโดยผ่านกระบวนการศึกษาเป็นภาษาบาลีจึงมีน้อย เป็นเหตุให้สังคมชนชาติแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยงานในด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาเล่าเรียนในรูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ โดยจัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสศึกษาสายสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายสำหรับการจัดหลักสูตร ได้จัดให้มีวิชาที่เหมาะสมแก่ภาวะของพระภิกษุและสามเณรที่จะศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย และเป็นวิชาที่จำเป็นแก่งานของพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งให้พระภิกษุสามเณรมีบุคลิกภาพเหมาะสมตามสมณเพศ ช่วยให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ นอกจากนี้ยังมุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทในมหาวิทยาลัยสงฆ์ต่อไป

ปัจจุบัน มีพระภิกษุสามเณรที่กำลังเรียนหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้อยู่ตามสำนักเรียนต่างๆ ทั่วประเทศเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อพิจารณาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จากผลการสอบธรรมสนามหลวงทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พบว่าในการสอบแต่ละปีนั้นนักเรียนเข้าสอบและสอบได้เป็นจำนวนน้อยเกินไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสูญเปล่าทางการศึกษาแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงการขาดประสิทธิผลในการจัดการศึกษา ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ต่อไป พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาจะลดน้อยลงเรื่อย ๆ และทำให้ขาดบุคลากรของพระศาสนาที่คอยทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อความสันติสุขของประชาชนและสังคมอันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสลายหายไปในที่สุด

การจัดการเรียนการสอนปัจจุบันได้แก่ ครูสอนพระภิกษุและสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาบางส่วน และครูสอนจริยศึกษาหรือวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนที่เป็นพระภิกษุสงฆ์นั้น มีคุณภาพไม่เท่าเทียมกัน เพราะไม่ได้เรียนวิชาชีพรู ไม่ได้เรียนวิชาจิตวิทยา^๑ และสอดคล้องกับรายงานการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ พบว่า ด้านครูผู้สอนนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมยังขาดแคลน ครูที่มีความรู้แตกฉานมีน้อยมาก ขาดประสบการณ์การสอนเป็นระบบที่สอนน้องส่วนใหญ่ทำหน้าที่ในด้านอื่นๆ ด้วย ทำให้ไม่มีเวลาดင်คว้าและเตรียมการสอน ขาดการส่งเสริมอบรมวิชาการศึกษา และขาดขวัญกำลังใจ

จากสภาพและปัญหาของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมดังที่กล่าวมา ได้แสดงให้เห็นว่าประสิทธิผลของการจัดการศึกษาของสำนักเรียนต่างๆ ในการที่จะผลิตบุคลากรทางพระศาสนาที่มีความรู้ความสามารถนั้นยังอยู่ในระดับต่ำและลดลงเรื่อย ๆ หากไม่ได้รับการแก้ไขจะส่งผลถึงประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้รู้ ได้ปฏิบัติตาม เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอีกด้วย ซึ่งสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะปัจจัยที่สำคัญหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านผู้บริหาร นักเรียน โรงเรียน และการจัดการเรียนการสอนของครูพระสอนพระปริยัติธรรมเป็นองค์ประกอบที่มีสำคัญที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนดำเนินไปเพื่อพัฒนาคุณภาพทางการเรียนรู้และคุณภาพของนักเรียนดังนั้นครูจึงต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถสูง เป็นผู้คอยชี้แนะแนวทางและสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อให้

^๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๕.

ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม เพราะในการจัดการเรียนการสอนนั้นครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการสร้างการปัญญาและจิตวิญญาณ^๒

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของคณะสงฆ์ไทยที่เรียกว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อนำไปปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดผลดีแก่สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา และสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเขตอื่น ๆ ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียน พระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษา การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ซึ่งได้แก่

๑. ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน
๒. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน
๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุที่ศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรม จำนวน ๕ สำนักเรียน ในเขตทวีวัฒนา ซึ่งมีพระภิกษุรวมจำนวน ๑๕๐ รูป ดังปรากฏในตารางที่ ๑.๑

^๒ ชมพันธ์ ภูษธร ณ อยุธยา. การพัฒนาระบบการสอน. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์. ๑ (๒): (๒๕๔๓, มีนาคม-เมษายน). หน้า ๗-๑๙.

ตารางที่ ๑.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับที่	ชื่อสำนักเรียน	ประชากร
๑	สำนักเรียนวัดปทุมวาส	๓๕
๒	สำนักเรียนวัดโกมุตพุทธรังสี	๓๒
๓	สำนักเรียนวัดศาลาแดง	๓๓
๔	สำนักเรียนวัดวิศิษฐ์บุญญาวาส	๒๓
๕	สำนักเรียนวัดสิริ	๒๗
	รวม	๑๕๐

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ขอบเขตด้านสถานที่ ได้แก่ สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๕ สำนักเรียน ได้แก่

๑. สำนักเรียนวัดปทุมวาส
๒. สำนักเรียนวัดโกมุตพุทธรังสี
๓. สำนักเรียนวัดศาลาแดง
๔. สำนักเรียนวัดวิศิษฐ์บุญญาวาส
๕. สำนักเรียนวัดสิริ

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้วิจัย ได้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ เดือน พฤษภาคม ๒๕๕๕ ถึง เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๕ เป็นเวลา ๖ เดือน

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาทางโลก การศึกษาทางธรรม/บาลี

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร แยกเป็น ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน
๒. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน
๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขต ทวีวัฒนา กรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ การเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานครเป็นเช่นไร

๑.๔.๓ ข้อเสนอแนะการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร มีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนแผนก ธรรมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอน แผนกธรรมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระภิกษุที่มีระดับการศึกษาทางโลก ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการ เรียนการสอนแผนกธรรมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระภิกษุที่มีระดับการศึกษาทางธรรม/บาลี ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการ จัดการเรียนการสอนแผนกธรรมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

การจัดการเรียนการสอน หมายถึง ขั้นตอนให้ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญ อันเป็นลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้นๆ เช่น วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย องค์ประกอบสำคัญของการบรรยาย คือ เนื้อหาสาระที่จะบรรยาย และการบรรยาย และขั้นตอน สำคัญคือ การเตรียมเนื้อหาสาระ การบรรยาย (พูด บอก เล่า อธิบาย) และการประเมินผลการ เรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดจากการบรรยาย ดังนั้นวิธีสอนโดยใช้การบรรยาย ก็คือกระบวนการหรือ ขั้นตอนให้ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการเตรียม เนื้อหาสาระที่จะบรรยาย แล้วบรรยาย คือ พูด บอก เล่า อธิบาย เนื้อหาสาระหรือสิ่งที่ต้องการ สอนแก่ผู้เรียนและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ต่อความหมายการสอน

ปริยัติธรรม หมายถึง ธรรมที่พึงศึกษาเล่าเรียน ได้แก่พระพุทฺธพจน์หรือ พระไตรปิฎก เรียกเต็มว่า พระปริยัติธรรม ปริยัติธรรมหรือพระพุทฺธพจน์ที่พึงศึกษาเล่าเรียนนั้น มี ๙ อย่าง คือ สุตตะ เคยยะ เวยาकरणะ คาทา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္พุตตัมมะ เวทลละ

เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นวักคัสตฤศาสน์ (คำสอนของพระศาสดา ๙ ประเภท) การศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมทั้ง ๙ อย่าง นี้ของพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน เรียกว่า เรียนนักธรรม เรียนบาลี และแบ่งปริยัติธรรมออกเป็น ๒ คือ พระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมชั้นพื้นฐานและชั้นกลาง เป็นการเรียนพระธรรมวินัยที่นักปราชญ์ได้แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั่วไปสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานในการนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาทางโลก ได้แก่ การศึกษาในสายสามัญ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฯ คือตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษา

การศึกษาทางธรรม ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี, นักธรรมชั้นโท, นักธรรมชั้นเอก, และนอกจากนี้ยังมีการศึกษาธรรมสำหรับประชาชนทั่วไป โดยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี, ธรรมศึกษาชั้นโท, ธรรมศึกษาเอก โดยทุกระดับมีแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้ควบคุม

สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หมายถึง การจัดการเรียนการสอนแผนกธรรมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน หมายถึง หัวข้อวิชาการต่าง ๆ ที่จัดหมวดหมู่, โครงสร้าง, หลักสูตรการเรียนการสอน, มีจุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน

๒. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมทั้งของผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสม ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แท้จริง และส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนหลายด้าน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกปฏิบัติให้เกิดการเรียนรู้มีทักษะ มีความสุข มีการปรับตัวในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ผู้สอนจึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ สอดคล้องกับวัย สติปัญญา และความสามารถของผู้เรียน

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ หรือวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงให้เกิดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ต่าง ๆ และสอดคล้องกับเนื้อหา และเทคนิควิธีการใช้อย่างมีระบบ

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ทำให้ทราบถึงพัฒนาการของนักเรียน และนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนของครูและเป็นเครื่องมือที่ทำให้ครู นักเรียนและผู้ปกครอง ได้ทราบว่าเรียนการสอนนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบการจัดการเรียนการสอนแผนกธรรมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร

๑.๗.๒ ได้ทราบผลเปรียบเทียบผลของการจัดการเรียนการสอนแผนกธรรมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร

๑.๗.๓ ได้ทราบข้อเสนอแนวการจัดการเรียนการสอนแผนกธรรมของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร

๑.๗.๔ เพื่อนำไปปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดผลดีแก่สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร